

פרשת בשלח: האם אפשר לקחת חלה קפואה ללחם משנה

בס"ד

הקדמה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שעל בני ישראל ללקוט ביום שישי מנה כפולה של מן, כיוון שאסור ללקוט בשבת. מפסוק זה למדו חז"ל (שבת ק"ז ע"ב), שיש חובה לבצוע על לחם משנה בשבת. נחלקו הט"ז והמגן אברהם האם מדובר במצווה מדאורייתא או מדרבנן (ונקפא מינה למחלוקת בספיקות ועוד):

א. דעת הט"ז (תרעה, ב) שמדובר במצווה מדאורייתא, כיוון שלמדים דין זה מפסוק. משום כך פסק, שבניגוד לדין לקידוש היום, שבמקרה שיש מעט כסף עדיף לקנות נר חנוכה (כיוון ששניהם מדרבנן ופרסום הנס עדיף), לחם משנה גובר, כיוון שחובתו מדאורייתא. כדבריו נקט להלכה גם **ערוך השולחן** (רעד, א), ובלשונו:

"גרסינן בשבת (ק"ז ע"ב), אמר ר' אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה, כלומר במן כתיב ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העומר לאחד, והך לחם משנה מיותר, דהוי ליה לכתוב לקטו שני העומר לאחד ואין זה אלא כפל דברים, ונראה שזהו דין תורה ולא אסמכתא בעלמא, דבאמת הך לחם משנה מיותר לגמרי."

ב. **המגן אברהם** (תריח, י) חלק וסבר שמדובר במצווה מדרבנן בלבד, והפסוק ממנו למדו חז"ל דין זה הוא אסמכתא (כלומר נתנו פסוק כדי לזכור את הדיון). בעקבות כך נקט, שחולה שצריך לאכול ביום כיפור אינו חייב בלחם משנה, כיוון שחכמים לא תיקנו לחם משנה ביום כיפור. כדבריו נקטו גם כמה ראשונים, כמו **רבינו תם** (ספר הישר ס' ע') **המהר"ם מרוטנבורג** (ס' תעג) ועוד¹.

חובת נשים בלחם משנה

האם נשים חייבות בלחם משנה? לכאורה מדובר במצוות עשה שהזמן גרמא ממנה הן פטורות, אך למעשה נקטו הראשונים שהן חייבות, ובטעם הדבר הביאו שלושה טעמים: **רבינו תם** (מובא ברמב"ן שבת שם, ד"ה ומצאתי) כתב, שנשים חייבות בלחם משנה, כיוון שגם הן היו בנס של ירידת המן. **הרמב"ן** (שם) חלק על רבינו תם, וכתב שיש טעם בסיסי יותר, והוא שהוקש דין 'זכור' 'לשמור' - כמו שנשים חייבות לא לעבור על איסורים בשבת, כך הן חייבות לקיים את המצוות החיוביות, וביניהן לחם משנה.

טעם שלישי, גם כן של **רבינו תם** (ספר הישר שם) שסובר, שעל אף שמדובר במצוות עשה שהזמן גרמא, בכל זאת הנשים חייבות. הוא טען, שפטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא קיים רק במצוות מדאורייתא, אבל לחם משנה חובתו מדרבנן בלבד (ועיין בתוספות ברכות כ"ע ב"ד ד"ה בתפילה, הסוברים שנשים פטורות גם ממצוות עשה שהזמן גרמא שחובתן מדרבנן, וכן נקט השולחן ערוך).

בעקבות כך נעסוק השבת בדיני לחם משנה, ובשאלות כמה לחמים יש לבצוע וכיצד, והאם מותר לקחת חלה קפואה ללחם משנה.

כמה לחמים יש לבצוע

הגמרא במסכת ברכות (לט ע"ב) מביאה את דברי רב אשי סייג את דבריו וכתב, שאין לחתוך את שני הלחמים, אלא רק אחד מהם. רבי זירא הוסיף על דבריו, שרב כהנא היה בוצע 'על כולא שירותא' ושארין בכך גרגרנות. נחלקו הראשונים בעקבות מחלוקת גרסאות בפירוש דברי רבי זירא, והאם הוא חולק על רב אשי:

א. **רש"י** (ד"ה אכולא) גרס '**לכוליה שירותא**', כלומר לכל הסעודה. משום כך פירש שאין כוונת רבי זירא לחלוק על רב אשי, וגם הוא מודה שיש לחתוך לחם אחד משניים. כוונתו לומר, שבניגוד ליום רגיל שאין לחתוך חתיכה גדולה כיוון שזאת נראית דרך גרגרנות, בשבת ניתן לחתוך חתיכה גדולה לכל הסעודה, ומובן שעושים זאת לכבוד שבת, וכן כתב **הרמב"ם** (ברכות ז, ג. ז, ד).

ב. **הרשב"א** (ד"ה רבי) **והריטב"א** (שבת ק"ז ע"ב ד"ה רבי) גרסו בגמרא '**אכוליה שירותא**', כלומר את כל הסעודה, דהיינו את כל הלחם המונח לפני המברך. משום כך פירשו, שכוונת ר' זירא לחלוק על רב אשי, ובעוד שרב אשי סובר שיש לבצוע אחת משתי כיכרות, לדעת רבי זירא יש לחתוך את כל הכיכרות, ובלשון הרשב"א:

"רבי זירא בצע אכוליה שירותיה, פירש רש"י ז"ל פרוסה גדולה שיהא די לו לכולה סעודה, ואינו מחוור בעיני, דלא הוה ליה למימר (= היה לו לומר) אכולה שירותא אלא בצע כולה שירותא, אלא ודאי הכי פירשו בצע על כל הכיכרות המונחות לפניו לאכול, וכן פירש רב האי גאון."

להלכה

להלכה פסק **השולחן ערוך** (רעד, א) כדעת הרמב"ם ורש"י, שיש לבצוע על כיכר אחת מהשתיים, וכן פסק **הרמ"א**. **הגר"א** (משנה ברורה שם, ד) חלק ופסק כדעת הרשב"א, שיש לבצוע את שתי הכיכרות. אמנם, כפי שכתב **המשנה ברורה** (שם), מנהג העולם לא כמותו, ובוצעים כיכר אחת מהשתיים, וכן כתב **ערוך השולחן** (שם, ועיין בראיותיו).

לפי מנהג העולם, איזו מהכיכרות יש לחתוך? א. **השולחן ערוך** (שם) כתב, שתמיד יש לחתוך את הכיכר התחתונה. ב. **הרמ"א** חלק על דבריו וכתב על פי הקבלה, שבסעודת היום יש לחתוך את הכיכר העליונה. ג. **הב"ח** (שם, א) בעקבות קושיה על דברי השולחן ערוך (שאותה נראה מיד) נקט דרך שלישית, שתמיד יש לבצוע על הכיכר העליונה, בערב ובבוקר.

קושיית הב"ח מבוססת על דברי הגמרא במסכת יומא (לג ע"א). הגמרא ביומא כותבת, שכאשר אדם נפגש עם שתי מצוות, עליו לקיים את המצווה אותה הוא פוגש ראשון כדי 'שלא יעביר על המצוות'. אם כן כאן, כאשר האדם ניגש לבצוע את לחם המשנה, הוא נפגש קודם כל עם הלחם העליון! לכן עליו תמיד לקחת אותו, וכפי שראינו, כך הוא נקט להלכה.

האחרונים הציעו מספר אפשרויות, כדי להישאר עם פסק השולחן ערוך מצד אחד, ולא לעבור על המצוות מצד שני: א. **הט"ז** (שם, א) כתב שיש למברך לקרב אליו מעט את הכיכר התחתונה, וכך הכיכר העליונה אינה קודמת, וממילא לא מעבירים על המצוות.

¹ רוב הגאונים והראשונים (רב עמרם גאון, רב נטרונאי גאון, רשב"ם, תוספות, מנהיג ועוד רבים) נקטו, שגם ביום טוב יש מצווה לבצוע על לחם משנה, כיוון שגם לפני יום טוב ירד מן כפול (ולא לקטו ביום טוב), וכך פסקו להלכה **השולחן ערוך** (תקט, א) **והרמ"א** (רעד, א). לעומת זאת, **הראב"ה** (תקכה) הביא שיש מי שאומר, שביום טוב כן היה יורד מן, ומשום כך לא נוהג בו דין לחם משנה.

ב. **המגן אברהם** (שם) הציע, שלפני הברכה ישימו את הכיכר התחתונה על העליונה, ורק בשעת הברכה יניחו אותה חזרה למטה.
ג. **ערוך השולחן** (שם, ו) בפתרון שונה טען שכאן כלל לא מעבירים על המצוות. העברה על המצוות מתקיימת רק כאשר רוצים לקיים שתי מצוות, שאז אם מקדימים את המאחרת ישנה בעיה. אך כאשר רוצים לקיים מצווה אחת, וכמו במקרה הזה שרצון המברך לבצע על הכיכר התחתונה, נמצא שכלל אין מצווה בכיכר העליונה! וממילא לא מעבירים על המצוות כאשר נוטלים את התחתונה (ועיין כף החיים כה, ז למקרה דומה). מכל מקום הוסיף, שמנהג העולם כדעת הט"ז - לקרב את החלה התחתונה, ובלשוננו: "יש מתרעמים על בציעת התחתונה הא אין מעבירין על המצוות, וכתב לבצוע תמיד על העליונה, ויש מי שכתב דלן קודם יניח התחתונה על העליונה ובשעת הברכה מניחה תחת העליונה, ויש מי שכתב דהתחתונה יהיה קרובה אצלו יותר, וכן המנהג, אך יש מי שאומר דאין מעבירין על המצוות שייך אלא כשרוצה לעשות שתיהן ולא כשעושה רק אחת."

חלה שאולה

לאחר שראינו את המחלוקת בשאלה כיצד יש לבצוע, נראה את מחלוקת האחרונים בשאלה האם אדם שיש לו רק כיכר אחת, יכול לשאול מהשכן כיכר לצורך לחם משנה. כמובן שאם הוא מתכוון לאכול אותה, ולהחזיר לו אחרת במהלך השבוע, אין בכך בעיה, והשאלה מתייחסת למקרה בו הוא שואל אותה לצורך הלחם משנה, ואחר כך מחזיר אותה לשכן:

א. בשו"ת **אבן השהם** (מובא בציץ אליעזר יא, כג) טען, שמותר לשאול חלה רק בשעת הדחק. ראייה לדבריו הביא **מהשולחן ערוך** (שכה, ד) שפסק, שרק בשעת הדחק מותר להשתמש בפת שאפאה גוי ללחם משנה. אם היה מותר לשאול חלה, מדוע רק בשעת הדחק יהיה מותר להשתמש בפת גוי? הרי כלל לא אוכלים אותה! מוכח, שאי אפשר רק לשאול חלה ללחם משנה, וצריך לאוכלה.

ב. **הציץ אליעזר** (שם) דחה את דבריו, וכתב שמותר לכתחילה לשאול חלה ללחם משנה, וכן פסקו **הרב שטרנבוך** (תשובות והנהגות א, קעא) ו**האדמו"ר מצאנז** (דברי יציב או"ח קכח, ד). הם טענו, שבניגוד למן בו כל חתיכה הייתה שייכת לאדם באופן פרטי, בלחם המשנה אין חובה שכך יהיה (למרות שלמדים את החובה ללחם משנה מהמן כפי שראינו לעיל).

את ראיית אבן השהם מהשולחן ערוך דחה הציץ אליעזר, ששם הסיבה שמותר לקחת לחם גוי רק בשעת הדחק, היא לא בגלל שיש לאוכלו וכפי שהוא טען, אלא שפשוט מדובר בלחם שאפאה הגוי בשבת והוא מוקצה או נולד (וכפי שכתב הבית יוסף), והחידוש הוא שמותר לעבור על איסור מוקצה בשביל לקיים מצוות לחם משנה.

לחם קפוא

מה דינו של לחם קפוא, האם הוא מצטרף ללחם משנה?

א. **המנחת יצחק** (ט, מב) כתב, שאפשר לקחת חלה קפואה. בטעם הדבר נימק, שכיוון שמבחינה עקרונית אפשר לאכול את הלחם, ורק מכשול טכני מונע את האכילה - מותר להשתמש בו. ראייה לדבריו הביא מהשו"ת **מקום שמואל** (מובא בשערי תשובה רעד, א) שכתב, שלחם שנשרף ועתידיים לחתוך את החלק השרוף, נחשב כלחם חתוך, כך גם פה, לחם קפוא שאפשר להפשיר אותו נחשב כמופשר, וכן פסקו **הרב עובדיה** (חזון עובדיה עמ') ו**בשמירת שבת כהלכתה** (נה, יב).

גם **הרב שטרן** (בצל החכמה ג, קי) פסק שמותר להשתמש בחלה קפואה ללחם משנה, ובטעם הדבר נימק, שמכיוון שבמבחינה טכנית יכול הסועד להמשיך את הסעודה עד שיופשר הלחם, לכן כבר עכשיו מותר להשתמש בלחם. לעומת זאת, אסור להשתמש במצה ללחם משנה בשבת שחלה בערב פסח, כיוון שאי אפשר לאכול מצה בערב פסח, ובלשוננו:

"וכבר באה שאלה לפני בחלת לחם שהוציאו אותה מהמקור כשהיא קפואה ואינה ראויה לאכילה, אם מותר לצרפה ללחם משנה או שצריך לחכות עד שתופשר על כל פנים במידה שתהא ראויה לאכילה על ידי הדחק, והוריתי שדי אם תהיה ראוי לאכילה בסוף הסעודה - והרי בידו להמשיך סעודתו כמה שירצה."

ב. **הרב וואנזר** (שבט הלו' ו, לא) חלק וסבר שראוי להחמיר לכתחילה לעשות מאמץ, ולא לקחת חלה קפואה. בטעם הדבר נימק, שכפי שראינו לעיל לדעת הרשב"א (וכן פסק הגר"א) צריך לחתוך את שתי החלות, משמע שכבר בשעת חתיכת החלות הן צריכות להיות ראויות לאכילה, ולא מספיק שהן תהיינה ראויות לסעודה במהלך האכילה או במשך היום.

הוצאת ידי חובה

לפעמים, קורה מצב שבעל הבית מברך המוציא על לחם המשנה לפני שכל הנוכחים הספיקו להגיע לסעודה, האם במקרה זה עליהם לקחת לחם משנה נוסף, או שהם יצאו ידי חובה בלחם משנה של בעל הבית למרות שהם לא שמעו אותו מברך המוציא? למעשה בעקבות מנהג האדמו"רים שהיו אוכלים במקום נפרד ממשפחותיהם, כתבו הפוסקים מספר נימוקים להקל:

א. **באשל אברהם בוטשאטש** (רעד, א) כתב, שמצוות לחם משנה מתבצעת כאשר **חותכים** את שתי החלות. משום כך, אפשר למנות שליח למעשה זה, ככל מעשה שניתן למנות בשבילו שליח, ומי שבא לאחר שבעל הבית כבר בצע את החלות - אין צורך שיבצע חלות שוב, אלא מספיק שיברך המוציא על חתיכת לחם (ובתנאי שבעל הבית התכוון להוציאו).

ב. **הרב אשר וייס** (פרשת בשלח) חלק על דבריו ואמר, שמדברי רש"י משמע לא כדבריו. משום כך כדי ליישב את מנהג העולם כתב, שיוצאים ידי חובה לחם משנה בשבת, כאשר **אוכלים** מהלחמים שעליהם בירך בעל הבית, והם נקבעו כלחם משנה לסעודה זו, ולכן למרות שלא נמצאים בשעת הברכה ממש, עצם האכילה מאותם הלחמים מספיקה כדי לצאת ידי חובה.

ג. **הדברי יציב** (או"ח קנ) בדרך שלישית ביאר, שחובת לחם משנה היא חובת **הסעודה**, כלומר העיקר שמישהו במהלך הסעודה בירך על לחם משנה. לפי שיטתו, אין צורך למנות את המברך שליח שיבצע את הלחם (וכפי שנקט באשל אברהם), או לאכול מהלחם משנה (וכפי שנקט הרב אשר וייס), אלא מספיק לאכול בסעודה בה בצעו את לחם המשנה (ובתוספות פסחים קו ע"א ד"ה הוה מוכח לא כך).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²